

УДК 342.953

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.24.06>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Косяченко Ксенія Едуардівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Навчально-науковий інститут
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

Піскун Дар'я Анатоліївна,
здобувач вищої освіти
(Навчально-науковий інститут
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

Маковицький Богдан Олександрович,
здобувач вищої освіти
(Навчально-науковий інститут
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

У статті розкриваються особливості, які притаманні процедурі виконавчого провадження, а також практичного і теоретичного досвіду в зарубіжних країнах. Дане дослідження присвячено розгляду особливостей правового регулювання процедури виконання рішень за практикою окремих пострадянських країн. На підставі аналізу досвіду таких країн як США, Англії, Франції, Італії, визначено позитивні новації, що сприяли підвищенню ефективності виконання судових рішень, а також сформульовано пропозиції щодо врахування зарубіжного досвіду під час реформування чинного законодавства України.

З'ясовано, що основні риси виконавчого провадження правових систем полягають в організаційно-правових формах служб примусового виконання рішень та ступені контролю суду за діяльністю судових виконавців. У багатьох державах континентальної Європи судові виконавці не перебувають на державній службі. Вони є приватними особами, які мають відповідну юридичну освіту, склали спеціальні іспити та отримали ліцензію на цей вид діяльності. Контроль за їхньою роботою здійснює Міністерство юстиції та його територіальні підрозділи або регіональні (національні) палати як органи самоврядування.

У статті висвітлено, що у світі існує дві основних конструкції системи органів примусового виконання: перша переважає у більшості країн континентальної Європи, де судові виконавці не перебувають на державній службі, вони – приватні особи, котрі працюють на підставі ліцензії; друга діє у США, Німеччині, Російській Федерації, Україні, де судові виконавці є державними службовцями. Основні відмінності виконавчого провадження зазначених систем полягають в організаційно-правових формах служб примусового виконання рішень та ступені контролю суду за діяльністю судових виконавців.

У країнах континентальної системи права вплив та контроль за діяльністю судових виконавців з боку суду є значно більшим, аніж у США та Англії. Значну роль у виконанні рішень судів у Європі та США відіграють страхові компанії, що в Україні та Російській Федерації не передбачено.

Доведено, що зарубіжний досвід діяльності органів, які здійснюють повноваження, пов'язані з виконанням судових рішень, сприяє підвищенню ефективності діяльності Державної виконавчої служби України, зміцнення її організаційно-правової структури і, як наслідок, забезпечення гарантій захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян та юридичних осіб у процесі виконавчого провадження.

Ключові слова: судовий захист, виконання судового рішення, виконавче провадження, правове регулювання процедури виконання рішень, виконавче провадження правових систем.

PECULIARITIES OF EXECUTIVE PROCEEDINGS: EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

Kosiachenko Kseniia Eduardovna,
Candidate of Law Sciences,
Associate Professor of Civil Law
(Educational and Scientific Institute of
Law and Innovative Education of
Dnipropetrovsk State University of
Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

Piskun Daria Anatoliyivna,
Higher education seeker
(Educational and Scientific Institute of
Law and Innovative Education of
Dnipropetrovsk State University of
Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

Makovytsky Bohdan Oleksandrovyich,
Higher education seeker
(Educational and Scientific Institute of
Law and Innovative Education of
Dnipropetrovsk State University of
Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

The article reveals the features that are inherent in the procedure of enforcement proceedings, as well as practical and theoretical experience in foreign countries. This study is devoted to the peculiarities of the legal regulation of the procedure for implementing decisions in the practice of individual post-Soviet countries. Based on the analysis

of the experience of such countries as the United States of America, England, France, Italy, identified positive innovations that helped improve the efficiency of enforcement of court decisions, as well as formulated proposals to take into account foreign experience in reforming current legislation of Ukraine.

It was found that the main features of the enforcement of legal systems are the organizational and legal forms of enforcement services and the degree of control of the court over the activities of bailiffs. In many continental European countries, bailiffs are not in the public service. They are individuals who have the appropriate legal education, have passed special exams and received a license for this activity. The Ministry of Justice and its territorial subdivisions or regional (national) chambers as self-governing bodies supervise their work.

The article highlights that there are two main structures in the world of the enforcement system: the first prevails in most continental European countries, where bailiffs are not in the civil service, they are private individuals who work under license; the second operates in the United States, Germany, the Russian Federation, and Ukraine, where bailiffs are civil servants. The main differences between the enforcement proceedings of these systems are the organizational and legal forms of enforcement services and the degree of court control over the activities of bailiffs.

In the countries of the continental legal system, the influence and control over the activities of bailiffs by the court is much greater than in the United States and England. Insurance companies play a significant role in enforcing court decisions in Europe and the United States, which is not the case in Ukraine and the Russian Federation.

It was proved that foreign experience of bodies exercising powers related to the execution of court decisions helps to increase the efficiency of the State Executive Service of Ukraine, strengthen its organizational and legal structure and, consequently, provide guarantees to protect the rights and legally protected interests of citizens and legal entities in the process of enforcement proceedings.

Key words: judicial protection, execution of a court decision, executive proceedings, legal regulation of the procedure of execution of decisions, executive proceedings of legal systems.

Становлення України як правової демократичної держави відбувається в трансформаційних умовах, що призводить до якісних змін правової системи. Висока динамічність та інтенсивність політичних і соціально-економічних процесів у суспільстві й державі потребують переосмислення багатьох теоретичних і практичних розробок правової науки, у тому числі відносно виконавчого провадження. У зв'язку з цим актуальним видається розгляд досвіду зарубіжних країн у сфері виконавчого провадження, що є одним з актуальних завдань як в теорії, так і на практиці. Оскільки Україна як активний учасник глобалізаційних світових процесів формує доктрину у новому цивілізаційному вимірі, то видається актуальним дослідження зарубіжного досвіду організації виконавчого провадження. Таке запозичення ідеальної моделі, безумовно, позитивно вплине на процес побудови важливої сфери життєдіяльності людини – сфери виконання судового рішення.

На підставі таких елементів, як наявність єдиного державного органу примусового виконання, наявність механізму правового регулювання процесу виконання судових актів та актів інших органів, установленого законодавством, виділяють централізовану, децентралізовану та змішану системи організації примусового виконання судових рішень [1, с. 86; 2, с. 110].

Централізована система організації примусового виконання судових рішень характеризується наявністю організаційно самостійного державного органу, уповноваженого у сфері примусового виконання, з вертикально інтегрованою багаторівневою

структурою управління. Централізовані системи функціонують у більшості пострадянських країн і в таких європейських країнах, як Федеративна Республіка Німеччина (далі – Німеччина), Іспанія, Швеція, Фінляндія.

Децентралізована система організації примусового виконання судових рішень характеризується делегуванням державою повноважень щодо примусового виконання судових рішень приватним організаціям із залишенням за собою тільки функцій контролю, нагляду, ліцензування таких приватних організацій. Така система функціонує в країнах англосаксонської системи права: Республіці Франція, Республіці Польща, Угорщині.

Яскравим прикладом використання централізованої системи виконавчого провадження є Німеччина. Виконавче провадження в Німеччині є державною функцією, яка реалізується в повній відповідності до процесуального законодавства державними службовцями, які називаються «судові виконавці». Нормативну основу сучасного німецького виконавчого провадження становить книга 8 «Виконавче провадження» Німецького цивільного уложення ФРН [3, с. 31].

Основні риси виконавчого провадження правових систем полягають в організаційно-правових формах служб примусового виконання рішень та ступені контролю суду за діяльністю судових виконавців. У багатьох державах континентальної Європи судові виконавці не перебувають на державній службі. Вони є приватними особами, які мають відповідну юридичну освіту, склали спеціальні іспити та отримали ліцензію на цей вид діяльності. Контроль за їхньою роботою здійснює Міністерство юстиції та його територіальні підрозділи або регіональні (національні) палати як органи самоврядування [4, с. 75].

У США виконанням рішень судів займаються як державні органи, так і недержавні структури. Дуже важливу роль тут відіграє Федеральна служба маршалів. Цей впливовий правоохоронний орган здійснює не тільки виконання судових рішень, а ще й проводить карний розшук та переслідування злочинців, забезпечує безпеку судового процесу та його учасників, надає допомогу Міністерству оборони під час транспортування ракетних бойових головок, забезпечує виконання інших стратегічних операцій. Маршальська служба має у своєму складі загони спеціального призначення, сучасну зброю, відповідні засоби та транспорт.

У країнах континентальної системи права вплив та контроль суду за діяльністю судових виконавців є більш потужним, аніж у США та Англії. В нашій країні державний виконавець є процесуально незалежним, що забезпечує об'єктивність та неупередженість виконання.

Загалом виконавче провадження країн світу має такі спільні ознаки:

- 1) застосування примусу;
- 2) гласність;
- 3) можливість оскарження дій або бездіяльності судових виконавців до суду;
- 4) наявність приватної власності та звернення стягнення на майно боржника;
- 5) застосування арешту на майно боржника;
- 6) пріоритет одних заходів стягнення над іншими;
- 7) рівність сторін виконавчого провадження;
- 8) державний контроль за діяльністю судових виконавців.

Примусове виконання рішень судів та інших органів в США регулюється на федеральному рівні Федеральними правилами цивільного судочинства. Але у кожному штаті є свої правила цивільного судочинства. Тому, як правило, визнання та виконання рішення одного штату в іншому здійснюється у позовному порядку, але в деяких штатах достатньо пройти реєстраційну процедуру.

На відміну від країн континентальної правової сім'ї, в Сполучених Штатах Америки немає єдиної системи виконання рішень. Примусове виконання рішень судів та інших владних органів можуть здійснювати:

1. Федеральна служба Маршалів (the U. S. Marshals Service), котра виконує рішення судів федеральної ланки або найбільш складні рішення інших судів (за дорученням цих судів). Маршали мають досить великі повноваження, наприклад для гарантування безпеки свідків вони можуть видавати їм нові документи і сприяти проведенню пластичних операцій задля зміни зовнішності; маршали також займаються транспортуванням ядерних боєприпасів, беруть участь в операціях Інтерполу.

2. Служба шерифів (the sheriffs office) – провадить виконання рішень судів штатів. Тут шериф – це виборна посадова особа, він державний службовець та відповідає за громадський порядок на території відповідної громади (тобто має поліцейні функції).

3. Служба судових виконавців окружної судової ради – виконує окремі категорії рішень, наприклад рішення про недопущення дискримінації за ознаками статі.

4. Агенції по стягненню – це недержавні органи, котрі здійснюють неформальний тиск на боржників. Засобами тиску можуть бути письмові звернення до боржників або повідомлення про неплатоспроможність в агенцію кредитних відомостей. Агенції по стягненню діють на підставі ліцензій і можуть мати в штаті адвокатів і приватних слідчих. Агенції кредитних відомостей на запит кредитора надають відповідні довідки з позитивним або негативним рейтингом особи. В разі негативного рейтингу особі відмовляють в наданні кредитної картки. Позитивний кредитний рейтинг досить важливий, тому що 85% розрахунків громадян здійснюється кредитною картою. Тобто – це досить вагомий аргумент впливу на майбутнього боржника.

5. В окремих штатах (в Каліфорнії) рішення судів можуть виконувати констеблі – штатні працівники суду, підпорядковані суддям та судовим приставам.

Суди видають виконавчі документи тільки за письмовою заявою стягувача або його адвоката. Після отримання виконавчого листа стягувач направляє боржнику повідомлення про виконання та довідку про наявність всього майна та доходів, яку боржник повинен заповнити та протягом 20 днів повернути суду і стягувачу. В довідці боржник сам визначає перелік майна, на яке може бути звернуто стягнення, однак стягувач іноді вправі вибрати, на яке саме майно треба звернути стягнення. Будь-які виконавчі дії щодо майна боржника стягувач обов'язково авансує, але з часом ці витрати будуть покладені на боржника.

Якщо боржник відмовляється розкрити відомості про своє майно, то він може бути оштрафований, а штраф навіть може стягуватися щодня, або ув'язнений за неповагу до суду (це є засобом примусу, а не покарання). Боржник буде звільнений лише тоді, коли надасть відповідну інформацію. Наразі кримінальна відповідальність за невиконання рішення суду не передбачена.

В свою чергу, судові виконавці у Франції не є державними службовцями, вони діють на підставі державної ліцензії як приватні підприємці. Судовий виконавець у Франції – це посадова особа, оскільки отримує повноваження від держави, але він належить до вільних (ліберальних) професій. Судовий виконавець має монополію на виконання судового рішення, вручення повісток, повідомлень, складення актів і протоколів, проведення публічних торгів рухомого майна. Він бере участь у судових засіданнях, де забезпечує підтримання порядку, може надавати юридичні консультації.

Судовий виконавець Франції повинен мати вищу юридичну освіту, пройти дворічне стажування в конторі судового виконавця, що практикує, та скласти державні іспити. Після цього прокуратура відповідного територіального округу та Департаментська (регіональна) палата судових виконавців готують висновок про придатність претендента до зайняття посади. Судові виконавці, зазвичай, не працюють одноосібно, а об'єднуються у спілки осіб вільних професій, котрі мають статус юридичних осіб.

На рівні департаменту інтереси судових виконавців у суді та органах виконавчої влади представляє Департаментська палата судових виконавців, яка має дисциплінарні повноваження щодо судових виконавців певного департаменту. На рівні кожного апеляційного суду, в юрисдикції якого перебуває декілька департаментів, судові виконавці об'єднані в регіональні палати, які захищають їхні інтереси перед апеляційними судами та здійснюють контроль і ревізії в конторах (бюро) судових виконавців. Склад департаментських та регіональних палат обирають судові виконавці відповідних департаментів.

Судові виконавці отримують заробітну плату не від держави, а за рахунок боржників за здійснення своїх повноважень за встановленими державою тарифами. Майнові ризики цієї професії забезпечуються обов'язковим страхуванням.

Виконавче провадження в Італії регулюється Цивільним процесуальним кодексом. Цікаво, що до примусових заходів в Італії належить управління відчуженим майном. Це майно може надаватися в управління одному або декільком кредиторам, або уповноваженій організації (а при наявності згоди з боку кредиторів і самому боржнику). Управляючий майном зобов'язаний щоквартально звітувати про фінансові результати від такого управління, а також розподіляти між кредиторами прибутки в порядку, що визначив виконавчий суддя.

Варто зазначити, що виконавче провадження низки зарубіжних країн, будучи спрямованим на стягнення боргів, передусім вирішує питання примирення кредитора та боржника як сторін виконавчого провадження. Наприклад, у Франції спроба примирення сторін провадження взагалі є обов'язковою в тих випадках, коли ставиться питання про накладення стягнення на заробітну плату боржника.

Також характерним у цьому питанні є приклад сусідньої Польщі, в якій мирна угода буває двох видів: судова (*sadowa*) та позасудова (*pozasadowa*) мирна угода. При цьому обидва види таких угод співвідносяться з процесом виконавчого провадження, будучи тільки виконавчим листом (якщо угода судова). Разом із тим у Польщі можуть укладатись також і квазімирні угоди, що досягаються сторонами (кредитором і боржником) в усній формі. Однак варто наголосити на тому, що практика укладання таких угод має низку складнощів із їх реалізації. По-перше, усна мирна угода ґрунтується на тому, що боржник виплачує кредитору всю заборгованість (найчастіше в розстрочку), враховуючи також і пов'язані з виконавчим провадженням витрати заявника, а сам кредитор повинен прагнути своїми діями (чи бездіяльністю) не погіршувати становище боржника у провадженні. По-друге, для усної мирної угоди необхідний виконавчий лист, у якому підтверджено раціональність і сам розмір суми боргу. По-третє, усна мирна угода може укладатись і виконуватись виключно у двох ситуаціях:

1) якщо ще не відкрито виконавче провадження. Це стосується тих випадків, коли кредитор отримав виконавчий лист, але не бачить доцільності у зверненні до судового пристава, так як боржник або добровільно погашає всю заборгованість, або (за домовленістю сторін) погашає борг у формі розстрочки;

2) якщо вже відкрито виконавче провадження. Коли кредитор уже звернувся до відповідного судового пристава, а боржник вирішує відразу ж погасити весь борг чи погасити його поетапно, то кредитор не повинен допускати ситуації, у якій такий боржник буде нести «несправедливі витрати». Зокрема, це виражається в тому, що кредитор стає на сторону боржника, коли той подає судовий позов проти судового пристава, який передчасно наклав на боржника штрафи; кредитор сам погашає всі борги, обумовлені виконавчим провадженням за домовленістю сторін [6, с. 140].

Доцільно зазначити, що в більшості досліджених систем виконавчого провадження органи та особи, на яких покладене здійснення виконавчого провадження,

є державними службовцями в системі органів юстиції. Головним завданням таких органів, з одного боку, є відновлення порушених прав за рішенням суду, а з іншого боку, недопущення пригнічення прав осіб, щодо яких учиняються виконавчі дії, та всіляке спонукання їх до добровільного виконання рішення суду.

Сучасний стан реформування системи примусового виконання судових рішень в Україні характеризується направленістю на поступове роздержавлення. Бажано, щоб таке реформування проводилось не тільки бездумним копіюванням систем виконавчого провадження інших країн, а й із урахуванням національних особливостей та економічного стану нашої країни [1, с. 87].

Отже, у світі існує дві основних конструкції системи органів примусового виконання: перша переважає у більшості країн континентальної Європи, де судові виконавці не перебувають на державній службі, вони – приватні особи, котрі працюють на підставі ліцензії; друга діє у США, Німеччині, Російській Федерації, Україні, де судові виконавці є державними службовцями. Основні відмінності виконавчого провадження зазначених систем полягають в організаційно-правових формах служб примусового виконання рішень та ступені контролю суду за діяльністю судових виконавців [7, с. 112].

У країнах континентальної системи права вплив та контроль за діяльністю судових виконавців з боку суду є значно більшим, аніж у США та Англії. Значну роль у виконанні рішень судів у Європі та США відіграють страхові компанії, що в Україні та Російській Федерації не передбачено [4, с. 77].

Підсумовуючи, зауважимо, на сьогодні особливої актуальності набувають теоретичні та прикладні розробки щодо запровадження в Україні системи виконання судових рішень європейського зразка. Діючі системи та форми виконавчого провадження в Україні потребують вдосконалення шляхом їх реформування та трансформації. При цьому важливим є вивчення та запровадження досвіду провідних країн, що, безумовно, позитивно вплине на систему виконання судових рішень в Україні та надасть змогу їй наблизити нашу систему до світових стандартів у сфері виконавчого провадження. Перспективи подальших досліджень полягають у здійсненні аналізу та розроблення рекомендацій щодо вирішення цього питання.

Список використаних джерел:

1. Колобов Л. Порівняльний аналіз виконавчого провадження в провідних зарубіжних країнах. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2017. С. 86-89.
2. Селезнев В. А. Исполнительное производство в зарубежных странах: организационно-правовой аспект. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2010. № 4 (23). С. 110-114.
3. Давтян А. Р. Цивільне процесуальне право Німеччини. Москва, 2000. С. 31.
4. Ярков В. В. Основные мировые системы принудительного исполнения. Проблемные вопросы гражданского и арбитражного процессов. под ред. Л. Ф. Лесницкой, М.А. Рожковой. Москва, 2008. 125 с.
5. Братухина Н. А. Анализ эффективных систем исполнительного производства за рубежом. *Экономика и право*. 2015. № 8-9. С. 78-84.
6. Чумак О. Зарубіжний досвід правового регулювання окремих питань примусового виконання рішень юрисдикційних органів. *Наукові записки [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Право. 2017. Вип. 2. С. 138-145.
7. Бушан А.О. Системи примусового виконання судових рішень: застосування зарубіжного досвіду. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 109-114.